VICE VERSA

Biseksualiteit bij Grieken en Romeinen té ruim uitgelegd

VINCENT HUNINK

Ooit was het onderwerp homoseksualiteit voor classici taboe. Maar de tijden zijn veranderd, en nu lijkt het haast omgeslagen in het tegendeel. Er wordt continu gepubliceerd over de mannenliefde bij Grieken en Romeinen. Opvallend veel hiervan komt uit de VS: ook binnen de studie der klassieken waait daar inmiddels een stevige wind van 'political correctness'. Dat levert helaas nogal eens onleesbare producten op, met welig tierend jargon en geleerde dikdoenerij.

Gelukkig kan het ook anders. Dat bewijst de Italiaanse classica Eva Cantarella in haar boek *Secondo natura* (1988), dat nu in een prachtige Engelse vertaling is verschenen. Nu eens géén methodologische prietpraat en géén postmoderne 'fragmentering', maar een gedegen totaaloverzicht. Het boek begint met Homerus en eindigt met Justinianus, waarmee de hele Griekse en Romeinse oudheid, inclusief het vroege Christendom, omvat is. Misschien ben ik wel 'Eurocentristisch', maar volgens mij durft geen Amerikaan zo'n onderneming nog aan: in kort bestek een synthese geven van grote historische ontwikkelingen, via moderne wetenschappelijke inzichten maar ook met een duidelijke eigen visie. En vooral: op basis van de bronnen, de antieke teksten.

Cantarella besteedt veel aandacht aan alle auteurs bij wie iets van homo-erotiek te zien is. Daarnaast blijft ze stilstaan bij wetsteksten. Vooral in het geval van Rome is dat heel zinvol. Niet alleen de beruchte Lex Scantinia, maar ook de wetgeving in de late oudheid wordt grondig besproken. Heel overtuigend laat ze zien hoe de bestrijding van homoseksueel gedrag steeds meer een staatszaak wordt, totdat keizer Justinianus op alle vormen ervan de doodstraf zet. Vooral Cantarella's slothoofdstukken over de complexe achtergronden van deze veranderingen in de late oudheid zijn heel goed. Subtieler dan Foucault laat ze zien hoe deze mede vanuit de pagane cultuur te begrijpen zijn. Het Christendom vormt geen complete breuk met wat eraan vooraf ging.

Op tal van punten brengt de auteur de stand van zaken kort onder woorden, om vervolgens een zinvolle nuance aan te brengen. Zo corrigeert ze het sinds Dover gangbare beeld dat in het model van de Griekse knapenliefde anaal seksueel verkeer sociaal onacceptabel was. Terecht wijst ze erop dat de Griekse vaasafbeeldingen hier gestileerd zijn, en dat literaire bronnen een andere praktijk suggereren. Evenzo nuanceert ze de opvatting dat Romeinse mannen het nooit met vrijgeboren jongens deden, maar alleen met slaven. Ook hier laat zorgvuldig lezen van de bronnen een verschil tussen ideaal en praktijk zien.

Soms lijkt Cantarella de literaire bronnen iets te gemakkelijk te gebruiken en de conventies erin te verwaarlozen. Maar meestal komt ze dan nog net op tijd met de redding: zelfs als de bronnen niet de feitelijke werkelijkheid representeren, zeggen ze toch iets over de gangbare mentaliteit.

Dat het beeld van de Griekse vrouwenliefde wat geromantiseerd en geïdealiseerd lijkt, wil ik graag vergeven. (Er is zo ontstellend weinig materiaal over, dat het weinige bewaarde haast onvermijdelijk 'überfragt' wordt.) Maar één ding blijft me steken: de Engelse titel die rept van 'bisexuality' is domweg misleidend. Vrijwel nergens in het boek wordt de term gebruikt, laat staan uitgelegd. Het gaat in feite steeds over mannenliefde en de grenzen waarbinnen bij Grieken en Romeinen daarvoor plaats was. Cantarella spreekt weliswaar soms over de manier waarop vrouwen keken naar de vriendjes van hun mannen, en vice versa, of over vergelijkingen tussen vrouwen en jongens, maar dit is allemaal slechts in zeer ruime zin 'biseksueel'. In té ruime zin, want het woord wekt anno 1993 beslist andere verwachtingen.

En om nog iets storends te noemen: de kaft toont ons een prachtige scène uit een Etruskische grafschildering, maar die wordt nergens uitgelegd of besproken. De Etrusken worden zelfs helemaal niet behandeld. Dat is in een overzichtswerk als dit op zichzelf al jammer. Maar het geldt eens te meer, omdat de antieke bronnen een beeld van de Etrusken schetsen dat je met recht 'biseksueel' zou kunnen noemen.

Als ik nu écht Eurocentristisch was, gaf ik de schuld voor titel en kaft gewoon aan de Amerikaanse uitgever. Maar dat zou toch weer ondankbaar zijn. Yale University Press verdient alle lof voor het uitbrengen van deze vertaling. De band en de typografie zijn zeer verzorgd, en de Engelse tekst prettig leesbaar. En dit alles voor een heel redelijke prijs.

Eva Cantarella
Bisexuality in the ancient world

New Haven, CT [etc.] : Yale University Press, 1992. - XII, 284 blz., ISBN 0-300-04844-0. $27/£19,95 (ca f 50,-).